

De iuris peritorum meritis 18.

70

STUDIA IN HONOREM
ISTVÁN STIPTA

DE IURIS PERITORUM MERITIS 18.

70

STUDIA IN HONOREM
ISTVÁN STIPTA

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest, 2022

A kötet szerkesztői:

Birher Nándor – Miskolczi-Bodnár Péter – Nagy Péter – Tóth J. Zoltán

Olvasószerkesztő:

Nagy Lenke – Schlachta Boglárka Lilla

© Szerzők, 2021

ISSN 1789-0896

ISBN 978-615-5961-79-3

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Péter dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

TARTALOMJEGYZÉK

Tisztelgés Stipta István Professzor Úr 70. születésnapja alkalmából	13
Előszó	15
Stipta István szakmai életrajza	17
Stipta István közleményei	19
Antal Tamás Szilágyi Dezső az irodalomban	53
Antalóczy Péter A gyámság jogintézménye Werbőczy Tripartitumában	61
Balogh Elemér A király jogállása az Alkotmánybíróság judikatúrájában	69
Balogh Judit A neoabszolutizmus időszakának bíróságszervezési törekvései	77
Bencsik András „Megint egy álommal kevesebb”	85
Birher Nándor A magyar–vatikáni kapcsolatok Trianon idején, egy futárjelentés alapján – Csiszárík János	95
Birkás Antal Luther felfogásának 20. századi kritikája – Karl Barth felfogása	105
Blazovich László Vásárhelyek és forgalmuk a középkori Szegeden	113
Bódiné Beliznai Kinga A bírói fegyelmi felelősség szabályozása 1945 után	123

Boóc Ádám	
Néhány észrevétel az ügyvédi felelősségbiztosítás és a COVID-19 világjárvány vonatkozásában	131
Czine Ágnes	
A természet és a környezet védelme egy alkotmánybíró szemével	139
Cservák Csaba	
A magyar államfő összehasonlító jogtörténeti szempontból	145
Domokos Andrea	
A gyermekvédelem fejlődése a büntetőjogban	157
Fioco Miroslav	
Files separation between the Czechoslovak Republic and Hungary in the interwar	167
Földi András	
Irracionalizmus és liberalizmus az archaikus kori római perjogban	175
Gönczi Katalin	
Közép-Kelet-Európa városainak közös jogi öröksége: a magdeburgi jog eredete, forrásai és a jogi transzfer	183
Hamza Gábor	
A felsőoktatás reformja különös tekintettel a habilitáció kérdésére – nemzetközi kitekintés	191
Herger Csabáné	
A germán férji Munt továbbélése a természetjogi kódexekben	195
Homicskó Árpád Olivér	
Az egyén szociális védelme biztosításának vázlatos elemzése, a magyar jogi szabályozáson keresztül	203
Homoki-Nagy Mária	
A kereskedelmi vétel egyes szabályai	211

Horváth Attila

A kormány (minisztertanács) Magyarországon, a szovjet típusú diktatúra időszakában221

Jakab Éva

Hajósok és kereskedők a Földközi-tenger mentén229

Képes György

Pap Dávid 1905. évi törvénytervezete a korlátolt felelősségű társaságokról ..237

Király Lilla – Papp Eszter

Az Online választottbírói tárgyalás a tisztességes eljárásból való jog aspektusából245

Komáromi László

Alapvető konszenzus és közvetlen demokrácia: a két világháború közötti Észtország és Írország példája255

Koncz Ibolya Katalin

Társadalmi változások Magyarországon a dualizmus időszakában265

Kun Attila

Az alternatív vitarendezés perspektívái a transznacionális munkajogi térben, különös tekintettel az OECD Nemzeti Kapcsolattartó Pontok szerepére275

Lehotay Veronika

A Miskolci Ügyvédi Kamara a két világháború között, különös tekintettel a zsidótörvényekre283

Lentner Csaba

A 2013 utáni jegybanki szabályozás aktuális kérdései291

Lévay Miklós

Schäfer István magyarországi tudományos munkásságáról299

Máthé Gábor

Közjogi felhatalmazások (1946 – 1947)311

Mezey Barna	
„Criminalis szempontból Magyarországot a civilisált országok közé nem számítom”	317
Miskolczi Bodnár Péter	
Adalékok a gabonaőrlés történetéhez	327
Móré Sándor	
A nemzetiségi parlamenti képviselet szabályozásának történeti áttekintése	337
Nagy Péter	
Adalékok Ujlaki Miklós munkásságához az Amerikai Egyesült Államokban	345
Nochta Tibor	
Gondolatok a kezes helytállási kötelezettségével összefüggő kockázatokról ...	353
P. Szabó Béla	
Egy őrvideki joghallgató, Gottfridus Graff 17. századi peregrinációja emlékkönyvi bejegyzései alapján	361
Peres Zsuzsanna	
„Holtomiglan, holtodiglan...” Gondolatok a kora újkori magyar főúri házasságok kapcsán	373
Pétervári Máté	
A magyar alkotmány- és jogtörténet-tananyag változásai fél évszázad alatt	381
Petrasovszky Anna	
A király egyházkormányzati jogainak ideológiai megalapozása a 18–19. század során	391
Pókecz Kovács Attila	
Jean Rivero (1910–2001) jelentősége a 20. századi francia közjogtudományban	403
Rigó Balázs	
Szemelvények a patriarchális államelmélet irodalmából	411

Rokolya Gábor	
A közjegyzői intézményre vonatkozó szakirodalom a polgári korban	419
Schlachta Boglárka Lilla	
A botrányos magaviselet tényállása az 1871. évi VIII. törvénycikk tükrében	427
Szűcs Lászlóné Siska Katalin	
Musztafa Kemal Atatürk: egy katonai stratégián alapuló politikai karrier vázlata	435
Erik Štenpien	
Bohuslavi döntvénytár legérdekesebb határozatai	443
Milan Sudzina	
Development of bankruptcy law in Slovakia after 1918	451
Szabadjfalvi József	
Alkotmányos állam – közjogi jogvédelem – jogállam	461
Szabó István	
A közvetlen demokrácia gyökerei történelmi alkotmányunkban	471
Szabó Miklós	
A kazuisztikus törvény	481
Szabó Zsolt	
A német alkotmány nemzetközi hatása	489
Tóth J. Zoltán	
Az alkotmány és az alkotmányosság fogalmáról	497
Varga Norbert	
Egy kartellszerződés lényeges elemei egy konkrét példa alapján	505
Völgyesi Levente	
Hetven jogtörténeti gondolat Miskolc város múltjáról	513

PÉTERVÁRI MÁTÉ
adjunktus (SZTE ÁJTK)

A MAGYAR ALKOTMÁNY- ÉS JOGTÖRTÉNET-TANANYAG VÁLTOZÁSAI FÉL ÉVSZÁZAD ALATT

Óvári Kelemen és Ereky István előadásairól készült jegyzetek összehasonlítása

Prof. Dr. Stipta István előbb gyakorlatvezetőként, majd több fakultatív tantárgy oktatójaként járult hozzá ahhoz, hogy végül a jogtörténeti pályát választottam. Ezt követően pedig a doktori disszertációm elkészültében is elévülhetetlen érdemeket szerzett értékes tanácsaival és korrektúrázó megjegyzéseivel. „Szegedre ingázó oktatóként” tudta ezt a hatást kifejezni, így személyes tapasztalataimmal igazolhatom, hogy nem csupán kiemelkedő tudományos teljesítménye teszi őt kiváló professzorrá, hanem azzal minimum egyenértékű oktatói, mentori kvalitásai is. Ebből ihletet merítve jelen írásban két kolozsvári-szegedi jogtörténetész-professzor oktatási tevékenységébe kívánok bepillantást nyújtani.

Az ünnepezt tudományos munkásságának meghatározó elemeként jelent meg 2015-ben a Pólay Elemér Alapítvány gondozásában A magyar jogtörténet-tudomány kétszáz éve című munkája. Az ünnepezt e műve első alkalommal foglalta össze monografikus igényrel az alkotmány- és jogtörténettel foglalkozó magyar jogtudósok munkásságát. A monográfia nagy hangsúlyt fektetett a tudományos kutatások nyomán körvonalazódó tendenciák bemutatására, valamint az egyetemi oktatásban szintén megjelenő stúdiumnak a tananyagok szintjén tapasztalható fejlődésére is.¹ Jelen írásomban így e tudományos eredményekből kiindulva mutatom be a kolozsvári, majd szegedi egyetem jogtörténetész-professzorai által kiformált tananyagok jellegzetességeit, összehasonlítva azt egymással és a korszakot uraló jogtörténeti tankönyvek tartalmával.

1. A két vizsgált jogtörténetész és előadásaik jegyzetei

A két jegyzet közül a korábbi Óvári Kelemen az 1879/80. tanév első félévében elhangzó előadásairól maradt fenn, amely kézirat Ferencz Ákos joghallgató tollából származik.²

1 STIPTA István: *A magyar jogtörténet-tudomány kétszáz éve*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2015, 11-12.

2 ÓVÁRI Kelemen: *Magyar jogtörténeti jegyzetek*. 1879/80. Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókintézete, Unitárius Kollégium könyvtára, Ms. U. 1549/A. Ámán Ildikónak ezúttal is köszönöm, hogy a kolozsvári kutatásai alkalmával felfedezett forrást rendelkezésemre bocsátotta.

Óvári a jogtörténészek körében a forráskiadó nemzedékhez sorolható,³ akit a kultuszminiszter javaslatára 1872-ben nevezett ki a magyar király a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem egyetemes európai és hazai jogtörténelem katedrájára.⁴ A teljes egyetemi pályafutását Kolozsváron töltő jogtudós 1916-ig töltötte be ezt a tanszéki posztot.⁵

Óvári Kelemen nyugdíjazását követően 1917-től rövid ideig Bochkor Mihály oktatta a jogtörténetet a kolozsvári egyetemen, azonban az oktatási intézmény Budapestre menekülése után már nem folytathatta ezt a munkáját.⁶ Előbb Ereky István helyettesítette a tanórák megtartása során, majd a kormányzó 1921-ben Erekyt is nevezte ki Bochkor pótlására a katedra élére.⁷ 1927-ben vette át Erekytől a jogtörténet oktatását Iványi Béla.⁸ Iványi azonban 1937-ben előbb szabadságolását, majd 1938-tól nyugdíjazását kérte,⁹ így helyette ismételten Ereky István vette át a jogtörténeti stúdium oktatását.¹⁰

Az Ereky István által oktatott tananyag két jegyzetből állítható össze,¹¹ amelyeket Hlavathy András és Szabadkai Béla joghallgatók készítettek a jogtörténetet is oktató nyilvános rendes tanár előadásai alapján. A két nyomtatott segédanyag együttesen a teljes tananyagot felölelte, amelyet az is bizonyít, hogy az 1939-ben Bellér István által, Iványi Béla és Ereky István kollokviumi és alapvizsga kérdései alapján készített alkot-

-
- 3 NAGY Péter: *A tudományos jogszabálygyűjtemények történetéhez – Corpus Statutorum Hungariae Municipalium*. In: BALOGH Judit et al. (szerk.): 65 *Studia in honorem István Stipta*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017, 296.
 - 4 BALOGH Elemér: *A kolozsvári-szegedi jogi kar története (1872-2002)*. In: TAKÁCS Péter (szerk.): *A jogászképzés múltja, jelene és jövője*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2003, 190.
 - 5 PÉTERVÁRI Máté: Óvári Kelemen (1844-1925). *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta Juridica et Politica*, 2020/1, 531.
 - 6 ÁMÁN Ildikó: Bochkor Mihály (1877-1920). *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta Juridica et Politica*, 2020/1, 78.
 - 7 KOI Gyula: „Az állami cselekvés egységét [...] biztosítani kell.” *Bevezető tanulmány Ereky István Közigazgatás és önkormányzat című művéhez*. In: EREKY István: *Közigazgatás és önkormányzat*. Budapest, Ludovika, 2020, VII.
 - 8 P. SZABÓ Béla: *Béla Iványi, als Professor der Universität Debrecen (1914-1927)*. In: BALOGH Elemér – HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker*. Szeged, SZTE-ÁJTK, 2017, 276.; P. SZABÓ Béla: *Iványi Béla (1914-1927)*. In: P. SZABÓ Béla (szerk.): „Ernyedetlen szorgalommal...” *A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914-1949)*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2014, 217-218.
 - 9 ÁMÁN Ildikó: Iványi Béla (1878-1964). *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta Juridica et Politica*, 2020/1, 320.
 - 10 ÁMÁN Ildikó: *A felsőfokú oktatási igazgatás története Magyarországon, különös tekintettel a jogászképzésre. Fejezetek a kolozsvári és a szegedi jogi oktatás köréből*. SZTE-ÁJTK, Szeged, 2021, 92.
 - 11 EREKY István: *Magyar alkotmány és jogtörténet*. I. rész. Budapest, [s.n.], [1940]. Országos Széchényi Könyvtár 16.065/1.; EREKY István: *Magyar alkotmány és jogtörténet*. [Szeged], [Árpád Nyomda], [1938]. Országos Széchényi Könyvtár 83.676.

mány- és jogtörténeti tansegédlet egybevág ezen két jegyzet anyagával.¹² Erekly István azt követően oktathatott ezen tematika alapján, miután ismételtén átvette a magyar alkotmány- és jogtörténet tanítását Iványi Bélától 1937-ben.

2. Az Óvári által oktatott tananyag meghatározó elemei¹³

A kéziratot jegyzet alapján az egyetem kolozsvári éveinek jogtörténész-professzora nem mulasztotta el az elméleti megalapozását a témának az általa tartott előadásokon, így elsőként a magyar alkotmány- és jogtörténet tantárgy létjogosultságának indoklásával kezdte a félévet. A jogélet nemzeti jellegét hangsúlyozta, amelynek történeti fejlődésének ismerete elengedhetetlen annak továbbfejlesztéséhez. Emellett ismertette azon forrásokat, amelyekre minden bizonnyal maga is támaszkodott. Ezeket két csoportra osztotta a történelmi és jogi forrásokra.

A történelmi források közül a legjelentősebbnek Anonymus *Gesta Hungarorum* című munkáját tartotta, azonban megjegyezte, hogy ennek hitelessége kérdéses. Emellett számos krónikát sorakoztatott fel, így köztük Rogerius mester siralmas énekét a tatárjárásról, vagy Kézai Simon krónikáját. Emellett nagy hangsúlyt fektetett a Csíki székely krónikára, amelyről Óvári is megemlítette, hogy kétségbe vonják a hitelességét és részletesen bemutatta keletkezéstörténetét.

A magyar jogtörténet irodalmára rátérve részletesen elemezte a korábban e témakörben készült munkákat, így elismerően szólt Kovachich Márton György és Bartal György tudományos írásairól, valamint röviden bemutatta a kortársak, így Wenczel Gusztáv, Ladányi Gedeon és Hajnik Imre műveit is. Ladányi Gedeon két műve kapcsán viszont kifejtette, hogy a hosszabb inkább a történészek számára készült, mivel nincs benne korszakolás, míg a rövidebb a meglévő korszakokra bontás miatt használhatóbb, de inkább csak a törvényekre támaszkodik.¹⁴ Hajnik Imre művéről elismerően szólt, azonban hiányosságának tartja, hogy csak az Árpád-házi királyokig terjed ki a tematikája, így a hűbériség és ősiség kapcsán csupán vezérelveket tartalmaz. Emellett a részletes szakirodalmi „pillanatképet” a történeti munkákkal és a krónikákat is bemutató írásokkal egészítette ki. Dósa Elek Erdély jogtörténetéről írt munkáját sem mulasztotta el megemlíteni Óvári.¹⁵

12 IVÁNYI Béla – EREKLY István: *Alkotmány és jogtörténeti jegyzet*. [S. I.], [S. n.], [1939]. Országos Széchényi Könyvtár 94.420. A tansegédlet „a minden diák által vágyott” fordulattal zárul: „E jegyzet az alapvizsgára és a kollokviumokra jeles eredményre jó. Tehát fölösleges minden más jegyzet használata.”

13 ÓVÁRI i. m. A jegyzet oldalai nincsenek számozva, így pontos hivatkozások sem adhatók meg. Emiatt a fejezetben található nem hivatkozott megállapítások mindegyike ezen órai jegyzeten alapul.

14 LADÁNYI Gedeon: *A magyar alkotmány története iskolai kézikönyvül*. Debreczen, Telegdi K. Lajos, 1873.

15 DÓSA Elek: *Erdélybani jogtudomány*. (I. kötet). Kolozsvár, Gámán János, 1861.; NAGY Péter:

A tematika felépítésének ismertetésével folytatta előadásait a kolozsvári professzor, így a Ladányinál korábban hiányolt korszakolást vázolta a hallgatók számára. A magyarság szokásait megtartotta a jogtörténeti fejlődés során, azonban erre három nyugati eszme gyakorolt hatást alapvetése szerint. E három elv a kereszténység, a hűbériség, valamint a szabadság és egyenlőség voltak. Ezt követve három korszakra osztotta a magyar alkotmánytörténetet. Az első korszak 892-ben vette kezdetét a „magyar alkotmány” megalakulásával, amely a barbár eszméket megszelídítette és az embereket békés életre szorította. Ennek meghatározó motívuma a törzsi szervezet álláspontja szerint, amely Géza korától kezd háttérbe szorulni. Ezt „Szent István rendje” váltotta fel, amely az egyén hatalmát erősítette a kereszténység elterjesztésével. Az Anjouk hatalomra jutásához kötötte a hűbériség előretörését, amelynek következtében ezt a második korszakot két alkalomra osztotta. Az első alkort ennek megfelelően I. Istvántól I. Lajosig datálta, mivel az Aranybulla megjelenésétől hanyatlott a királyi hatalom, a 13. századtól feltűnő hűbériség pedig Nagy Lajos korában jutott diadalra. A magyar alkotmányos fejlődés megindulását a szatmári békéhez kötötte. A második korszakot a francia forradalom alkalmával feltűnő szabadság és egyenlőség eszméje törte meg, amelynek következtében 1848-tól vehette kezdetét a birtok teljes szabadsága és a jogegyenlőség, így a hűbériség megszűnése is emiatt következhetett be. Óvári saját meghatározása szerint a következő elvet követte a korszakolás meghatározásánál: „Minden korszaknak van egy intézménye, mely annak jellegét is megalkotja.”

A jegyzet terjedelmes része az előkort fejtegeti, tehát a honfoglalás előtti időszakban mutatja be a Kárpát-medencében élő népeket. Elfogadta a Csíki székely krónika álláspontját, miszerint a székelyek a Daciába menekült hunok leszármazottai. A rómaiaktól indította Pannónia történetének bemutatását, így a gepidák, a longobárdok és az avarok kaptak nagyobb hangsúlyt. Ezt követően a magyarok eredetére tért át, amelynél felütésként megemlítette, hogy Kézai krónikájában Noétól származtatja a magyarságot, de ezt egyértelműen legendának titulálta és leszögezte, hogy egy nép eredetét a nyelvből kiindulva lehet megállapítani. Ennek megfelelően a következő megállapításra jut: „A magyarok a mongol faj uraltaji törzs, finn ágának ugor családjából származtak, mely családból a magyarok, vogulok és osztjakok származtak.” Emellett nagy hangsúlyt kapott a román lakosság eredetének görcső alá vétele is, amely nem meglepő figyelembe véve, hogy a kolozsvári egyetem Erdély szellemi központjaként is funkcionált a dualizmus korában. A kérdés eldöntése során ismételten a nyelvi bizonyítékokra támaszkodott, így Trákiából származtatta az „oláhokat”. Külön teret szentelt annak, hogy többen megszegyenítőnek tartják ezt a megnevezést, de ezt határozottan elutasította.

A magyarok államszervezetének alapját a törzsekre vezette vissza, amelyek fölé egy nagyobb ügyekben döntő, a törzsek szabad tagjaiból álló népgyűlést vízionált. A vérszerződéstől eredeztette az őskori magyar államszervezetet, amelynek forrásaként a Csíki székely krónikát és Anonymust jelölte meg. Az ezzel kapcsolatos tudományos

A Hármaskönyv és Dósa Elek Erdélyhoni jogtudomány című műve. *Jogtörténeti Szemle*, 2015/2, 37-38.

álláspontok kapcsán megjegyezte, hogy a vérszerződés hitelességét ugyan megkérdőjelezték, de többen is igazolták annak valóságát. Azzal magyarázta annak valóságát, hogy ez hagyomány volt a keleti népeknél és Magyarországon is szokásként élt a 16. századig. Ezzel a jogi aktussal lépett álláspontja szerint a törzsek helyébe elsőként a nemzet. A hatalmát a nemzet a Pusztaszeren tartott nemzetgyűléseken és a választott tisztviselői útján gyakorolhatta nézetei szerint. A törvényhozási jogokat és a vezér megválasztásának jogát is ennek a szervnek tulajdonította. Érdekes etimológiai fejtegetésbe is bocsátkozott, miszerint a Magyarország megnevezésére használt Hungária kifejezés oda vezethető vissza, hogy a honfoglalók a Kárpát-medencébe Ungvárnál léptek be, ahova Álmos halálát követően csak a hívei követték Árpádot, így lettek ők Ungvár nyomán hungaristák és innen származik a Hungária kifejezés. Emellett további államszervezeti egységként a törzsfőket és a törzsgyűléseket jelölte meg.

A társadalom felépítésére is figyelmet fordított, amely szerint a hadszervezetből adódóan mindenki szabadnak minősült, így nem volt különbség a fejedelem és a tisztviselők között. A meghódoltakból szolgák, míg a meghódítottakból rabszolgák lettek, így csupán ők voltak alá rendelve a szabadok rendjének. A források és az egyes nézetek megjelölésével mutatta be a bírói tevékenységet végző tisztviselőket, akik a vezér, a gilász (gyula) és a chalchusz voltak. Az államszervezet kapcsán a következő megállapításra jutott: „Ezen elvekre azonban nincsenek tiszta adataink, s a melyek vannak ferde irányba vezetnek, mert szerzőik azon kor állapotait vitték vissza a régi korba, melyben ők laktak, nem tudták bele találni magukat egy pár száz évvel előbbre, s így több alkotmány jelenséget úgy írnak le, mint a saját korukban.”

A honfoglalás során a földbirtokok felosztását három alapelvere vezette vissza: 1. a magyar közhatalomnak van alávetve, így a törzsi szervezetben mindenki szabad, amelynek következménye a nemességnek csupán a királynak való alárendeltsége a későbbi korokban, 2. a magyar csak közszolgálat (honvédelem) tartozik, 3. csak magyar szerezhethet földbirtokot.

Az ősmagyar államszervezet bemutatását annak a germán „ősalkotmánnyal” való összehasonlításával zárja, amellyel a jogtörténészek körében már több alkalommal felmerülő kérdést kívánta eldönteni: a magyar „ősalkotmány” a germán kifolyása-e, vagy kizárólag magyar eredetű. Álláspontja szerint a hasonlóság vitathatatlan, azonban a két nép között nem állt fenn kapcsolat a korszakban, sőt ellenségek voltak. Emellett a germánok körében ekkor már a törzsszervezet patrimonális állammá alakult, így a két szervezetnek egymástól függetlenül kellett kifejlődni. Ezt a fejlődés törvényszerűségére vezette vissza, amelyben a nézeteit meghatározó organikus eszmét követte. Eszerint az alkotmányos jogélet egy organizmus, amelynek fejlődését azonban a különböző akadályok eltérő módon alakítják. A legfontosabb befolyásoló tényező pedig a nemzeti génusz, így a népszellemet kell vizsgálni a hasonlóság okának felderítéséhez. Ez a közös pont pedig a mindkét nép szellemét meghatározó egyéni szabadság. A germánok viszont a nem vetették magukat a közhatalom alá, csupán a „dicsőbbek” szolgálatába álltak, míg a magyarok a közhatalom elé sosem helyezték az egyéni szabadságot, mivel

a „közösségi érzettel” voltak áthatva. Ezt a nemzeti érzést a vérszerződésre és a vezér főségének elismerésére vezette vissza. Az ősmagyar szervezet felbomlásának kezdetét az augsburgi csatához kötötte, mivel ekkor a törzsi érdek háttérbe szorult a nemzeti érdekekkel szemben, így a vezér hatalma megnőhetett.

A második korszak első alkoraként ismertette a Szent István-féle államszervezet berendezkedését, amelynek legfontosabb elemeként a kereszténység felvételét jelölte meg. A korábbi részekben inkább az alkotmánytörténeti elemeket helyezte fókuszba, azonban ennek a fejezetnek a kezdetén a történelmi tények így az Árpád-házi királyok uralkodásának ismertetését sem mellőzte. A Szent István uralkodása alatt formálódó állam mozgató eszméiként a kereszténység, az egyéni szabadság és a római császárság eszméjét vázolta. Az európai alkotmányfejlődési mintákból kiindulva három fejlődési stádiumot azonosított: 1. törzsszervezet, 2. patriarchális királyság és 3. hűbéri királyság. Ebből az államalapítás időszakát a patriarchális királyság korszakaként identifkálta, amely a Karoling mintát követte. Az államalapító tevékenység központi elemének a hadi hatalom néptől való elvonását tartotta, így Nagy Károlyhoz hasonlóan hozott létre Szent István erős központi hatalmat. A legfontosabb hasonlóságnak azt vélte, hogy mindkét államszervezetben alig voltak érzékelhetőek a hűbéri elemek, de itt is kiemelte, hogy ez a sajátos magyar jogfejlődés eredménye, nem pedig mintakövetés.

A királyi hatalmat a vezértől származtatta, így azt sem tartotta nyugati átvételnek, mivel a vérszerződésen alapult. Szent István államát így korlátolt központi hatalommal bíró monarchiáként definiálta, mivel az Aranybulláig választással vegyes örökösödés alapján töltötték be a trónt. A félv legvégén a rendi kor birtokszervezetéből kiindulva mutatta be a korszak társadalmát. A földbirtokot tartotta a gazdasági élet lelkének, mivel „a fényűzés nem fejlődött még ekkor ki”, amelynek három típusát határozta meg: szállásbirtok, adománybirtok és köz- vagy állambirtok. Emellett az alábbi rendekre osztotta a társadalmat: 1. nemesek, 2. várjobbágyok, 3. várvendégek (hospesek, polgárok), 4. udvarnokok szolgája és 5. rabszolgák.

A jegyzet készítője külön megjelölte, hogy az első féléves tananyag ért csupán véget 1879 decemberében. A korszakban a magyar alkotmány- és jogtörténet két féléves tantárgy volt, így az Óvári által oktatott tananyag torzója maradt csupán ránk. A korszakolásból kiindulva a második félévben akár az 1848. évi eseményekig is ismertethette a magyar alkotmánytörténet fejlődését.

3. Az Ereky István által összeállított tananyag

Ereky szintén a stúdium megalapozásával kezdte a tananyag ismertetését, amely elmélyültebb volt az Óváritól származónál. A szegedi professzor definiálta a jog, a közjog-magánjog páros, vagy a történelem fogalmát is. Emellett az alkotmány- és jogtörténetet is meghatározta: az állami és társadalmi rend keletkezésének, fejlődésének és változásának rendszerbe foglalását értette alatta.¹⁶ Az egyetemes jogtörténet létezését ő is

16 EREKY (1940) i. m. 1-2.

tagadta Timonhoz hasonlóan,¹⁷ mivel a jogtörténet csupán nemzetiként értelmezhető. A jogtörténet rokon- (tételes jogtudomány, oknyomozó történelem, jogelmélet) és segédtudományait (oklevéltan, címertan, pecséttan, kortan, éremtan, néprajz, régiségtan, gazdaságtörténet) is azonosította, főként az oklevéltanra és annak történetére fektetett nagy hangsúlyt nyomon követve a külföldi államokban való kialakulását is.¹⁸ A magyar alkotmány- és jogtörténet irodalmát is részletesen elemezte a latin nyelvű munkákat is áttekintve. A magyar jogtörténetírás atyjaként Hajnik Imrét jelölte meg, valamint Wenczel Gusztávot, Timon Ákost, Király Jánost és Illés Józsefet említette még.¹⁹

A tematika korszakolása nála sem maradt el, ami különleges Óvárihoz képest, hogy külön bontotta az alkotmánytörténeti és a jogtörténeti korszakokat. Az alkotmánytörténet három korszakaként a következőket jelölte meg: 1. az ősi magyar államszervezet kora Szent István államáig, 2. Szent Istvántól az Árpád-ház kihalásáig, 3. A Szent Korona állami és társadalmi rendje (1308-1848). A jogtörténeti felosztás a középső korszak korszakhatárában mutatott eltérést, ugyanis ennek végét Werbőczy Tripartitumának megjelenéséhez kötötte.²⁰

A Kárpát-medence honfoglalás előtti történetére is röviden kitért előadásában,²¹ majd az ősmagyar társadalmat és államszervezetet mutatta be. Nála is központi elemként jelent meg a vérszerződés, de annak Anonymus által megadott tartalmát már kritikával mutatta be.²² A nemzetgyűlés fennállását szintén elfogadta az ősmagyar államszervezetben.²³ A korszak fő forrásaként az 1900-ban kiadott *A magyar honfoglalás kútfüi* című kötetet jelölte meg,²⁴ de emellett a külföldi és belföldi forrásokat is számba vette. A Csíki székely krónikát már egyértelműen hamisítványként említette. Gróf Zichy Jánosra hivatkozva elfogadta a magyarság finnugor eredetét.²⁵

A Szent István-féle államszervezet forrásaiként a korszak törvényeit, oklevelemlékeit, legendáit és a Várad Regestrumot jelölte meg. A középkor uralkodó eszméi véleménye szerint szintén a hűbériség és a kereszténység voltak, de a hűbériség kapcsán megjegyezte, hogy ez Magyarországon nem volt jellemző. A királyi szék betöltésének szabályainak is figyelmet szentelt a bevezetésként szolgáló részben. Ez a jegyzet a birtokadományozás kapcsán az adománybirtokkal és a szállásbirtokkal zárult.²⁶

A tananyag másik felét képező jegyzet merőben eltérő az első felének kidolgozott-

17 TIMON Ákos: Az alkotmány- és jogtörténet tanítása Magyarországon. *Jogállam*, 1904/8, 450.

18 EREKY (1940) i. m. 2-4.

19 Uo. 4-5.

20 Uo. 5.

21 Uo. 5-6.

22 Uo. 11.

23 Uo. 12.

24 PAULER Gyula – SZILÁGYI Sándor (szerk.): *A magyar honfoglalás kútfüi*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1900.

25 EREKY (1940) i. m. 9.

26 Uo. 15-17.

ságától.²⁷ E jegyzet tartalmát Ereky István alkotmány- és jogtörténeti kutatásainak kivonatos ismertetése képezte kiegészítve az így keletkező hézagokat a saját kutatásaival és következtetéseivel. Ennek megfelelően elsősorban a közigazgatás-történet vált a tananyag hangsúlyos, szinte kizárólagos tárgyává. A máshol is publikált eredményeit ez az egyetemi jegyzet elsősorban a központi kormányzat és a királyi hatalomgyakorlás kapcsán gyarapítja.²⁸ Az Árpád-korban ugyanis némiképp anakronisztikus módon valamiféle kormány működését azonosította, amely az ispánokból, a püspökökből és az udvari tisztviselőkből állt össze. Emellett a királyi vármegye létrejöttét, működését és a király ezzel kapcsolatos jogosultságait mutatta be. Legfontosabb megállapítása e témakörben a főespereségek és a vármegyék azonosítása volt, így pedig a világi és az egyházi szervezet szoros kapcsolatára mutatott rá. Ezen részek az 1908-ban először kiadott, és 1910-ben másodjára is publikált *A magyar helyhatósági önkormányzat* című művén alapultak.²⁹ A nemesi vármegyének a szervezetét és az ispánnal/főispánnal kapcsolatos szabályokat bemutató előadások pedig a szintén 1908-ban kiadott *Tanulmányok a vármegyei önkormányzat köréből* című írására támaszkodtak.³⁰ Ennek nyomán az angol közigazgatási szervezettel hasonlította össze a magyar adminisztratív struktúrát, amely során nemcsak a formai összevetésre szorítkozott, hanem a szabályozási különbségek okaira is rámutatott.

4. Összegzés

A két jegyzet közül az Óvári előadásait tartalmazó az átgondoltabb, jobban strukturált, amelyben egyértelműen felfedezhető egy tematikus váz, bár ennek esetében csak az első félév anyaga megismerhető. Az Ereky-féle materiában „összefolynak” a korszakok, nehezebben követhető a gondolatmenet, bár ez annak is köszönhető lehet, hogy a jegyzet minősége is gyengébb,³¹ mint az Óvári előadásairól készülnél. (Annak ellenére, hogy az Ereky-féle jegyzet a gépelt és nyomdában készült.) A teljességre törekvés egyik esetben sem megfigyelhető.³² A modern alkotmánytörténeti tankönyvek esetében megfigyelhető

27 EREKY (1938) i. m.

28 Uo. 31-49.

29 A párhuzamok: EREKY (1938) i. m. 1-3.; EREKY István: *A magyar helyhatósági önkormányzat*. (I. kötet) Budapest, Grill, 1910, 213-228.; EREKY (1938) i. m. 12-22.; EREKY (1910) i. m. 310-402.; EREKY (1938) i. m. 4-11.; EREKY (1910) i. m. 227-268.

30 A párhuzamok: EREKY (1938) i. m. 52-54.; EREKY István: *Tanulmányok a vármegyei önkormányzat köréből*. Budapest, Grill, 1908, 51-58.; EREKY (1938) i. m. 50-52.; EREKY (1908) i. m. 8-37.; EREKY (1938) i. m. 55.; EREKY (1908) i. m. 68-75.; EREKY (1938) i. m. 54-59.; EREKY (1908) i. m. 60-67., 80-88., 100-105.

31 Ilyen típusú értelemzavaró hibák sem ritkák: „Csorbulást szenvedett az ispánok bírói hatásköre a főesperesek javára a világháborúkkal szemben is.” EREKY (1938) i. m. 16.; „Ezért ígértette meg az 1290-i óbudai országgyűlés a királlyal, hogy vármegyéit és váradi pogányoknak nem adományozza el.” EREKY (1938) i. m. 40.

32 Mindkét jegyzet esetén meg kell említeni, hogy ezek csupán egy adott szemeszter tananya-

módszertan,³³ amely az egyes hatalmi ágak fejlődését igyekszik végigkísérni az egyes korszakokban teljességgel hiányzik. Ez különösen Ereknél szembetűnő, mivel a rendi korszak bemutatásánál is csupán a végrehajtás bemutatására törekedett, a bírósági szervezet vagy a törvényhozás nem kapott figyelmet. Mindkettő esetében megfigyelhető, hogy elsősorban az oktató érdeklődési köre befolyásolta a tematikát. Az azonban mindkét esetben a jogtörténész-professzorok javára írandó, hogy törekedtek a források megjelölésére, a tantárgy elméleti megalapozására, a történeti korszakolás meghatározására. Ereknél viszont nem érzékelhető, hogy ezt a magának megszabott korszakolást követte volna. Ereky már nem mulasztotta el a jogtörténeti elemeket is néhol kidomborítani a tananyagban,³⁴ ha marginálisak is maradtak ezek a kérdések. Óvárinál a jogtörténet teljes figyelmen kívül hagyása figyelhető meg, bár erre a második féléves tananyagban még sor kerülhetett.³⁵ Mindkét egyetemi tanár eleget tett azon igénynek is, hogy helyenként összevetették a magyar alkotmányfejlődést a nemzetközi tendenciákkal.

Ereky előadásainak kiemelkedő elemei a forrásfeldolgozásaiból adódó eredmények, amelyek közül a legfontosabbak a Váradi Regestrumnak és III. Béla 1196. évi jogvedelmének elemzéséből levont következtetések.³⁶ Ereky sosem tartotta magát jogtörténésznek, bár kiterjedt kutatásokat folytatott ezen diszciplínában is, így csupán helyettesítőként oktatta a tárgyat. Emiatt nem is lehetne elvárható tőle saját, átfogó tananyag létrehozása. Az oktatott anyag áttekintéséből megállapítható viszont, hogy a szegedi professzort nem befolyásolták az oktatás során a pályatársak tankönyvei sem,³⁷ vagy legalábbis ennek nyomai nem fedezhetők fel a jegyzetben. Ezzel szemben Óvári Kelemen egyértelműen Hajnik Imre a korszakot meghatározó tankönyvére támaszkodott a tananyag összeállítása során,³⁸ sőt teljes mértékben egyezett a korszakolás, az egyes anyagrészek sorrendje, számos esetben a szófordulatok vagy a külföldi jogfejlődés párhuzamai is, így véleményem szerint kijelenthető, hogy Hajnik tankönyvéből tanított. Érdekes kérdés, hogy a második félévi tematika hogyan alakulhatott, bár az első féléves anyag a Hajnik-féle tankönyv első felére terjedt ki, így valószínűsíthető, hogy a második félévben is ezt a tankönyvet

gáról adnak pillanatképet, különösen az 1879/80. tanévben még a pályája elején járó Óvári esetén feltételezhető, hogy alakított a későbbiekben az oktatott tananyagot.

33 CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1972.; MEZEY Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris, 2003.

34 EREKY (1938) i. m. 18-22.

35 Ha valóban ekkor is a Hajnik-féle tankönyvet követte, akkor valóban nem maradt el ez sem.

36 EREKY (1938) i. m. 6-7., 19-20.

37 TIMON Ákos: *Magyar alkotmány- és jogtörténet, tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*. Budapest, Politzer, 1902.; IVÁNYI Béla: *Magyar alkotmány- és jogtörténeti jegyzet*. Szeged, Szent István Társulat, 1932.

38 HAJNIK Imre: *Magyar alkotmány- és jogtörténelem*. (I. kötet) Pest, Heckenast, 1872.; STIPTA i. m. 107.; MEZEY Barna: *Hajnik Imre (1840-1902)*. In: HAMZA Gábor (szerk.): *Magyar jogtudósok (I. kötet)*. Budapest, Magyar Felsőoktatás Könyvek, 1999, 88.

követhette a kolozsvári professzor. Mindkét jegyzet esetében hiányként jelölhető meg, hogy a magyar alkotmánytörténet fejlődésnek csak egy szűkebb időintervallumára fókuszáltak, ugyanis már a 15. századdal nem foglalkozott érdemben egyik tematika sem.³⁹ A joghallgatók ismereteinek bővítésére így alkalmasak voltak, azonban a későbbi jogi stúdiumokra való felkészülésüket nem igazán segíthették elő. Ennek kapcsán viszont különösen Óvári esetében megjegyzendő, hogy a kiegyezést megelőzően teljesen hiányzott a magyar alkotmánytörténet oktatása, így az ilyen irányú ismeretek bővítése sem volt elhanyagolható feladat.

39 Ez Óvári esetében nem meglepő, mivel Hajnik tankönyve kizárólag az Árpád-házra koncentrált, mivel a későbbi időszakok tankönyvét már nem írhatta meg.